

פרס יצחק בן-צבי לשנת תשנ"ב

נימוקי השופטים להענקת פרס בן-צבי לשנת תשנ"ב
על חקר תולדות ארץ-ישראל לד"ר דליה עופר, על ספרה 'דרך בים'

פרס יצחק בן-צבי מוענק השנה לד"ר דליה עופר, על ספרה 'דרך בים': עלייה ב' בתקופת השואה 1939-1944', שהשופטים מצאו בו תרומה בעלת חשיבות ראשונה במעלה לחקר תולדות ישראל וארצו.

הספר מחולק לשניים: בחלק ראשון פורשת המחברת את מהלך ההעפלה בתקופה הראשונה של המלחמה, ועוקבת אחר התמורות שהתחוללו באותה עת, ואחר המגמות שהתרוצצו בקרב הנאצים, הבריטים וממשלות של מדינות הבלקן, אשר נפלו בזו אחר זו לידי הנאצים או התמסרו להשפעתם המכרעת. היא סוקרת דילמות, שעמדו בפני הנהגות יהודיות מקומיות ובפני מנהיגות התנועה הציונית ושליחיה. על רקע זה מקבל הקורא תמונה מקיפה ומפורטת של הפלגות, שהראשונות שבהן לא היו אלא המשך 'ההעפלה', אשר באה בתגובה למדיניות 'הספר הלבן'. בהמשך לומד הקורא על המכשולים, שהלכו והתעצמו, בדרכי היציאה מהאזורים, שהגרמנים השתלטו עליהם בהדרגה, מצד אחד, ועל התמדתה של מדיניות 'הספר הלבן' ועל ביצועה הקשוח, מצד אחר.

החלק השני של הספר פותח בפרשה הטראומטית של 'סטרומה', המסמנת חסימה הרמטית של דרך הים מאירופה הכבושה לארץ, למעט קילוח דקיק, שנמשך עוד כמה חודשים. המחברת מתארת כיצד בחודשים האחרונים של המלחמה, החל במאוס 1944, כאשר המערך הנאצי באירופה הלך והתמוטט, חידש 'המוסד לעלייה ב' את פעולות ההעפלה, וגם אז בממדים שלא היה בהם כדי להשיב על צרכיה של שארית הפליטה לצאת מגיא ההריגה.

הסיכום העגום והמר של הספר הוא, שכאשר התבצע 'הפתרון הסופי', נחסמו גם דרכי החילוץ, ואף החבורה המסורה ורבת התושייה של שליחי 'המוסד לעלייה ב' לא היתה מסוגלת לפרוץ אפילו סדק במסך שמאחוריו התנהלה ההשמדה.

המחברת אינה נמנעת מלשפוט מניעים ותוצאות, וגם על כך היא ראויה לפרס.

ועדת השופטים: פרופ' ישראל אפעל (יו"ר)

פרופ' מאיר אביזהר

פרופ' מרדכי אליאב

פרופ' איתמר גרינולד

פרופ' אמנון כהן